

УДК 323.21

Природа та сутність політичного конфлікту

Г.І. ЖЕКАЛО

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, E-mail: anja1712@ukr.net

Авторське резюме

При кожному дослідженні перш за все необхідно чітко та правильно визначити предмет, об'єкт аналізу, виділити суб'єктів та учасників, охарактеризувати межі і виміри досліджуваного феномена. У даній статті тим самим досліджуваним феноменом виступають політичні конфлікти, проблематика вивчення яких є надзвичайно актуальною на даний момент у нашій державі та у світі загалом. На політичний конфлікт поширюються загальні характеристики будь-яких соціальних конфліктів. Проте, досліджуючи природу останніх, ми можемо зауважити ті окремі особливості, які належать виключно політичним конфліктам. Політичний конфлікт можна охарактеризувати як зіткнення політичних суб'єктів з різними інтересами, принципами та прагненнями, в основному з приводу чи задля досягнення влади або її перерозподілу, зміни політичного статусу в суспільстві чи відстоювання своїх політичних цінностей та норм. Змістом політичного конфлікту є політична боротьба суб'єктів, в основі якої лежить загальний (загальносуспільний, загальнодержавний) інтерес. Це в загальному і визначає ті головні особливості, які відрізняють політичні конфлікти від інших видів соціальних конфліктів.

Ключові слова: політичний конфлікт, учасники конфлікту, суб'єкти конфлікту, предмет, об'єкт, виміри політичного конфлікту.

The nature and essence of the political conflict

H.I. ZHEKALO

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, Ivano-Frankivsk, Ukraine, E-mail: anja1712@ukr.net

Abstract

It is necessary primarily for each study to identify clearly and correctly the object and subject of analysis, to identify actors and participants, describe the boundaries and dimensions of the studied phenomenon. In this article that investigated phenomenon are the political conflicts, problems of researching of which are extremely important at this point in our country and in the world in general. On the political conflict are spread the general characteristics of any social conflict. However, examining the nature of the last ones we can note some features that are exclusively for political conflicts. Political conflict can be described as a clash of political actors with different interests, principles and aspirations, mainly about or for attaining power or its redistributive, for changing the political status in society or for defending their political values and norms. The content of political conflict is a political struggle, based on the overall (general public, nationwide) interests. It is generally determines the principal features that distinguish political conflicts from the other kinds of social conflicts.

Keywords: political conflict, parties of the conflict, the conflict actors, subject, object, dimensions of political conflict.

Постановка проблеми. Аналізуючи останні конфліктні події в нашій державі, ми ніяк не можемо зрозуміти, що ж могло статися, що людство у XXI ст. виявилось перед загрозою нової глобальної війни.

Важко зрозуміти той факт, що зараз, коли вже стабільно закладені принципи і норми міжнародного права, все ще знайшлася держава, яка може відкрито ними нехтувати і їх порушувати. Думки всіх українців переповнені осмисленням тих конфліктних подій в нашій державі. Практично кожний хоче мирного його вирішення. Тому проблематика конфліктності, на жаль, стала зараз надзвичайно актуальною.

З останніх подій ми зрозуміли, що наша держава не була готова до війни. Неготова як з точки зору матеріальної, неготова як з точки зору моральної, так і з наукової. Незважаючи на те,

що розвиток конфліктології як науки про конфлікти в Україні вийшов на новий рівень свого розвитку. А про це свідчить велика кількість підручників, посібників, монографій, дисертаційних досліджень, статей, в основі яких дослідження конфліктів. Проте, на сьогоднішній день ще не розроблено тих принципів та механізмів, які допомогли б швидко і легко управляти конфліктом, а також попереджати його. І це великою мірою залежить і від наукового напруження.

Необхідно додати, що без знання загального неможливо зрозуміти щось конкретне. Без знання теорії не можна зробити конкретні практичні кроки. Це можна сказати і про наш випадок. Адже без знання сутності, природи політичного конфлікту ми не зможемо розібратись із особливостями сучасних конфліктів у нашій державі.

© Г.І. Жекало, 2015

Мета дослідження. При кожному дослідженні перш за все необхідно чітко та правильно визначити предмет, об'єкт аналізу, виділити суб'єктів та учасників, охарактеризувати межі та виміри досліджуваного феномена. А в нашому випадку, досліджуючи політичні конфлікти та їх особливості, необхідно правильно визначити, де саме вони виникають та хто виступає їх суб'єктами й учасниками, що є об'єктом та предметом дослідження. Це і є метою нашого дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. На даний момент вже є велика кількість підручників, посібників, монографічних досліджень, об'єктом дослідження в яких виступають саме конфлікти і політичні конфлікти зокрема. Серед них можна назвати праці таких учених, як Мацієвський Ю., Бандурка А., Друзь В., Ващенко І., Пірен М., Яхно Т., Куревін І., Тихомирова Є., Постоловський С., Зібцева В., Герасіна Л., Зінчина О., Яремчук С., Цюрупа М., Котигоренко В. та ін. Велике значення мають і дисертаційні дослідження вітчизняних науковців. Так останні роботи, які висвітлювали дану проблематику були захищені наступними дослідниками: Станкевич І., Тихонюк С., Ростецька С., Шубін С., Збрицька Л., Батрименко О., Москаленко О. та ін. Актуальними є статті таких вітчизняних дослідників, як Білецька Ю., Кукарцев О., Майборода О., Кіссе А., Радецький В. та ін., в основі яких дослідження саме особливостей політичних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Політичний конфлікт – один із різновидів соціального конфлікту, який характеризується зіткненням протилежних цілей та прагнень, які стикаються з приводу влади, владних відносин у політичному середовищі та зачіпають інтереси великої кількості людей.

Для розуміння природи політичного конфлікту доцільно буде визначити його предмет і об'єкт, виявити суб'єктів та учасників політичного конфлікту. Як вважає дослідник С. Ланцов, політичний конфлікт не являє собою абсолютно унікального феномена суспільного життя. На нього поширюються загальні характеристики будь-яких соціальних конфліктів. У першу чергу це відноситься до учасників конфліктних взаємодій [8, с. 16]. Варто відмітити, що поняття «учасник» та «суб'єкт» не варто ототожнювати. Під поняттям «суб'єкт», як зазначає І. Ващенко, можна розуміти людину (групу, спільноту, народ, політичне утворення тощо), яка бере безпосередню участь у конфлікті, що виявляється в її активних діях проти іншого суб'єкта. Зокрема, суб'єктами політичного конфлікту можуть бути президент і прем'єр-міністр країни. Суб'єктив конфлікту, як основних учасників конфлікту, ще називають опонентами [1, с. 91]. Суб'єктами (опонентами) в політичних конфліктах можуть виступати як окремі індивіди, так і найрізноманітніші соціальні групи, інтереси яких сти-

каються реально чи ймовірно, при цьому владні ресурси як потужний розподільний інструмент виступають об'єктом протистояння [8, с. 16]. Дослідники А. Глухова і В. Рахманін зазначають, що «при всіх відмінних рисах політичного конфлікту його носіями завжди є суб'єкти соціального світу, тобто індивіди, соціальні групи, класи тощо» [2, с. 7].

Учасник конфлікту, в свою чергу, може свідомо (або не цілком усвідомлюючи цілі та завдання протистояння) взяти участь у конфлікті, а може випадково або всупереч своїй волі бути залученим до конфлікту. Так, учасниками політичного конфлікту І. Ващенко називає різні громадські сили, міжнародні політичні спілки, політичні партії, політичні організації, політичні інститути, окремі лідери політичних інститутів, які мають протилежні або не співпадаючі політичні інтереси і цілі, погляди і цінності на устрій суспільства, країни, незадоволені становищем і розподілом влади [1, с. 92]. Учасники конфлікту можуть бути як прямими, так і побічними.

Необхідно зазначити, що, окрім тих індивідів, груп, класів, окремих великих частин суспільства і навіть цілих держав що безпосередньо беруть участь у боротьбі, до учасників політичного конфлікту ми відносимо і тих, які не мають безпосереднього відношення до самого процесу боротьби, проте їх участь у конфлікті визначна і в ньому вони переслідують власні інтереси. Так, учасниками можуть бути ініціатори конфлікту, підбурювачі, посібники, організатори конфлікту (проте, навіть якщо самі вони в ньому прямо участі не беруть), групи підтримки, посередники, радники, жертви конфлікту тощо. Під час конфлікту учасники та суб'єкти конфлікту можуть мінятися своїми статусами.

Говорячи про об'єкт конфлікту, І. Ващенко [1, с. 92] визначає останній як конкретну матеріальну (ресурс), соціальну (влада) або духовну (ідея, норма, принцип) цінність, до володіння або використання якої прагне кожен учасник конфлікту. В. Сабадаш зазначає, що об'єктом конфлікту може бути будь-який елемент матеріального світу і соціальної реальності, здатний слугувати предметом особистих, групових, суспільних або державних інтересів [9, с. 56]. У загальному вигляді об'єктом політичного конфлікту є влада; ресурси (матеріальні, духовні), брак яких відчуває значна частина суспільства; політичний статус соціальних груп, від чого залежить і монополія прийняття рішень; а також політичні цінності, які важливі для значущої кількості суспільства. Об'єкт політичного конфлікту, як і будь-якого іншого, це завжди дефіцитний ресурс.

Під предметом конфлікту розуміють об'єктивно існуючу або уявну проблему, яка є причиною протиріч між сторонами або те протиріччя, заради вирішення якого суб'єкти вступають у боротьбу. С. Ланцов зазначає, що пред-

метом конфлікту, тобто тим, з приводу чого виникає конфлікт між сторонами, можуть виступати два види дефіциту: позиційний дефіцит (тобто дефіцит соціальних позицій - соціальних статусів, ролей) і дефіцит джерел (тобто дефіцит певних матеріальних або духовних ресурсів). Конфлікт виникає тільки в тому випадку, якщо сторони прагнуть до отримання вигоди за рахунок один одного. У конфлікті мова завжди йде про здатність контролювати і направляти дії іншої сторони. З політичної точки зору це означає боротьбу за політичне домінування. Умовою реалізації цієї мети є володіння реальним політичним капіталом (фінанси, право, репресивний апарат і т.п.). Звідси випливає, що в політиці йде боротьба не тільки за монополію використання інструментів влади, її ресурсів, але й за монополію розробки і поширення принципу легітимного поділу соціального світу і тим самим - за монополію мобілізації груп. Тому зводиться сутність політичного конфлікту лише до завоювання влади зовсім неправомірно [8, с. 16].

Загалом конфліктний підхід можна звести до таких положень: у всіх соціальних системах можна знайти неоднаковий розподіл обмежених у кількості цінних ресурсів; нерівність закономірно й неминуче породжує конфлікти інтересів різних частин системи; такі конфлікти інтересів рано чи пізно спричиняють відкрите зіткнення між тими, хто володіє, і тими, хто не володіє цінними ресурсами; ці конфлікти спричинюватимуть реорганізацію соціальної системи, створюючи нові види нерівності, що слугуватиме поштовхом для нових конфліктів і змін тощо. На цій основі розроблено свого роду конфліктологічну «універсальну модель соціальної структури й соціальних відносин, де влада і власність, панування та боротьба – сутнісні ознаки» [13, с. 15].

Аналізуючи літературу з обраної проблематики, можна зауважити, що науковці виділяють принаймні три виміри політичного конфлікту:

- конфлікт чи конфлікти, що виникають у самому соціумі і впливають на появу та розвиток конфліктів у сфері політики (обмеженість соціальних виплат, зняття пільг, безробіття, не-виплата зарплат тощо);

- конфлікти, що виникають у сфері політики, мають суто політичну природу, але впливають на соціум і зумовлюють підвищення соціальної конфліктогенності (суперечності серед депутатів Верховної Ради, протиріччя між владою та опозицією);

- конфлікт між соціумом і політикою чи, точніше, між громадянами, які делегують державі частину свого суверенітету, і тими органами державної влади та окремими політиками, що реалізують державно-владні повноваження (незадоволені запити громадян до місцевої влади, не вирішені проблеми міст, сіл) [12, с. 25].

Структура політичного конфлікту має двоякий характер. З одного боку, вона статична,

що дозволяє розглядати конфлікт у статичності, і включає такі елементи, як суб'єкти і об'єкти конфлікту, а також конфліктна взаємодія. Ця структура відображає конфліктний процес у розрізі, з деяким припиненням його розвитку.

З другого боку, динамічна структура конфлікту, подана у вигляді послідовної зміни його елементів (конфліктна ситуація, інцидент, конфліктна взаємодія, завершення), характеризує цей процес у динаміці. Така структура конфлікту покликана встановити відповідність явищ визначеного кола в часі, дозволити досліджувати феномен конфлікту в розвитку і надати можливість виявити не тільки походження даного явища, але й його зникнення, тобто розглядати як складний процес [10].

Змістом політичних конфліктів є політична боротьба. Автори підручника з конфліктології Л. Герасіна, М. Панов, Н. Осіпова боротьбу визначають як протидію політичних суб'єктів, у ході якої кожний прагне досягти такої мети, яка суперечить меті іншого. Політична боротьба виникає тоді, коли існування або дії політичної влади бажані для одних суспільних суб'єктів, але небажані для інших; коли цілі учасників політичних дій не збігаються; коли виникає комбінація цих випадків [4, с. 115]. Кожен суб'єкт політичного конфлікту намагається представити свої цілі як загальні для соціальних угруповань, знайти підтримку з їх боку, перетворити свою боротьбу на суспільно-масову, прагне обґрунтувати свою легітимність і нелегітимність конфронтуючого суб'єкта. У політичній боротьбі використовуються різні методи і прийоми – від чесних і до так званих «брудних», від мирних до насильницьких [3, с. 48].

Вітчизняний дослідник проблематики політичної боротьби Побочий І. обґрунтував, що ареною останньої є партійна система сучасного українського суспільства, особливість якої полягає в тому, що у партій відсутня або майже відсутня ідеологічна складова, а самі вони створювалися і реєструвалися як організаційні структури, основна функція яких полягає в просуванні у владу або в збереженні при владі представників певних малих і великих бізнес-груп. Впливові політичні партії не мають відповідної соціальної бази і тому для проходження у владу кожного разу змушені вдаватися до популістських гасел і маніпулювання свідомістю електорату [7, с. 15]. Проте, необхідно доповнити що в останні роки арена політичної боротьби в нашій державі в основному перенеслася на взаємовідносини між владою та суспільством, коли суспільство вимагає прозорості, точності, а також побудови реальної демократії та громадянського суспільства. А останнім часом арена боротьби перенеслася і на зовнішньополітичне поле.

Як ми зазначали раніше, політичний конфлікт в загальному характеризують як конфлікт за владу і з приводу влади. Проте, як констатує Пірен М., якщо вважати, що політика – це

діяльність, спрямована на регулювання і збалансування інтересів і відносин між різними соціальними і політичними суб'єктами щодо життєво важливих питань, які торкаються їхніх корінних інтересів, то й політичний конфлікт – це конфлікт двох чи більше протидіючих сторін з приводу життєво важливих політичних питань. Це можуть бути питання, пов'язані не тільки із суто владними відносинами, бо політика має широкий вихід у соціум та вплив на його розвиток [6, с. 85]. Так, наприклад, численні конфлікти української економіки пов'язані із приватизацією чи роздержавленням власності (приватизація «Криворіжсталі», криза навколо Нікопольського заводу феросплавів, протистояння Р. Ахметова і Г. Суркіса, газові домовленості лідерів держави) є по суті економічними, проте їх потрібно віднести й до політичних, адже вони зачіпають інтереси великої кількості населення, а також політичних суб'єктів, які представляють їхні інтереси. В останні роки ми бачимо досить багато прикладів суперечок та конфліктів між провладними особистостями (між політичними лідерами, керівниками партій, фракцій у парламенті). Незважаючи на те, що названі конфлікти є міжособистісними, проте ми відносимо їх і до політичних, тому що вони безпосередньо впливають на роботу владних структур. Таких прикладів можна навести дуже багато. Ми також погоджуємось із думкою І. Станкевич, яка зазначає, що у поліетнічних суспільствах будь-який внутрішній конфлікт потенційно може набути етнічного забарвлення. Саме тому межа між соціальними, політичними і етнічними конфліктами на території колишнього Радянського Союзу і в незалежній Україні достатньо хитка, така, що важко визнається, а самі конфлікти ціленні за своєю природою, і одна форма нерідко містить у собі іншу або набуває трансформації [11, с. 53].

Проте, дещо іншу думку висловлює В. Литвин [5]. Він прагне чітко розрізнити поняття «політичний конфлікт» і «конфлікт між політи-

ками». Звичайно, як і більшість дослідників він стверджує, що конфлікт політичний має перш за все, зачіпати інтереси більшості і в його основі повинні бути питання, що стосуються загального блага. Проте, якщо один політик має особисті претензії до іншого і вдається до певних дій, через які виражає це ставлення, то це, безумовно, конфлікт. Однак той факт, що обидва його учасники є політиками, аж ніяк не надає йому статусу політичного, бо тут присутні лише особисті інтереси. Аналогічна ситуація може скластись із політичними групами, але якщо причина конфлікту – вузькогрупові інтереси, тоді конфлікт не повністю політичний. Він акцентує увагу на такому аспекті: якщо конфлікт є результатом «особистого незадоволення» (незадоволення особистістю): тоді він хоч і є конфліктом у політиці, але не політичним конфліктом, а якщо в основі конфлікту лежить загальний (загально-суспільний, загальнодержавний) інтерес - тоді це насправді політичний конфлікт.

Висновки. Таким чином, конфлікт може переходити з однієї сфери в іншу, а також водночас торкатися як політичного поля, так і економічного; як релігійного, так і політичного; як міжнародного, так і політичного тощо. Проте, політичний конфлікт має зачіпати інтереси великої частини суспільства, бо інакше політичним його назвати буде важко.

У ході дослідження ми побачили, що політичний конфлікт має схожу природу із будь-яким іншим соціальним конфліктом. Проте не можна відкидати ті риси, які належать виключно політичним. Це по-перше, в основі політичного конфлікту лежить суперечність, зіткнення інтересів, принципів, норм, які торкаються політичних відносин задля досягнення певної цілі, по-друге, політичний конфлікт виникає з приводу влади, володіння та розпорядження нею, по-третє, політичний конфлікт має зачіпати інтереси великої частини суспільства. Тобто, об'єкт, предмет, виміри політичного конфлікту дозволяють ставити його в окремий ряд.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ващенко І.В. Конфліктологія та теорія переговорів [Текст]: навч. посібник / І.В. Ващенко, М.І. Кляп. – К.: Знання, 2013. – 408 с.
2. Глухова А. Политическая конфликтология [Текст]: учеб. пособие / А. Глухова, В. Рахманин. – Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 2002. – 295 с.
3. Кіянка І.Б. Політична конфліктологія [Текст]: навч. посібник / І.Б. Кіянка. – Львів: Новий світ-2000, 2008. – 96 с.
4. Конфліктологія [Текст]: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.М. Герасіна, М.І. Панов, Н.П. Осіпова та ін.; за ред. проф. Л.М. Герасіної, М.І. Панова. – Харків: Право, 2002. – 256 с.
5. Литвин В. Сучасна Україна у дзеркалі суспільно-політичних конфліктів [Текст] / В. Литвин // Урядовий кур'єр. – 2002. – 23 листоп.
6. Пірен М.І. Конфліктологія [Текст]: підручник / М.І. Пірен. – К.: МАУП, 2003. – 360 с.
7. Побочий І.А. Політична боротьба як форма взаємовідносин соціальних сил в умовах утвердження державності сучасної України [Текст]: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: спец. 23.00.02 / І.А. Побочий. – К., 2008. – 35 с.
8. Политическая конфликтология [Текст]: учеб. пособие / [под ред. С. Ланцова]. СПб.: Питер, 2008. – 319 с.
9. Сабадаш В.В. Методологічні підходи до детермінації екологічного конфлікту [Текст] / В.В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. – 2006. – № 4. – С. 49-62.

10. Сахань О.М. Політичні конфлікти в Україні як прояв деструкції влади [Текст] / О.М. Сахань, О.В. Новіков // Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – 2010. – № 3. – С. 182-191.
11. Станкевич І.П. Сучасні політичні конфлікти: джерела та шляхи розв'язання [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / І.П. Станкевич. – К., 2010. – 213 с.
12. Тихонюк С.А. Особливості політичних конфліктів в умовах реформування політичної системи [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / С.А. Тихонюк. – К., 2013. – 219 с.
13. Яремчук С.С. Сучасні теорії в конфліктології [Текст]: навч. посібник / С.С. Яремчук. – Чернівці: Рута, 2008. – 72 с.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2015

REFERENCES:

1. *Vashenko, I.V., Klyap, M.I.* Konfliktolohiya ta teoriya perehovoriv : navch. pos. (Conflictology and negotiation theory: a training manual). Kyiv, 2013. 408 p.
2. *Glukhova, A., Rahmanyn, V.* Polytycheskaya konfliktolohiya : uchebnoe posobie (Political conflictology : a training manual). Voronezh, 2002. 295 p.
3. *Kiyanka, I.B.* Politychna konfliktolohiya : navch. pos. (Political conflictology : a training manual). Lviv, 2008. 96 p.
4. *Herasina, L.M., Panov, M.I., Osipova, N.P.* Konfliktolohiya: pidruchnyk (Conflictology : textbook). Kharkiv, 2002. 256 p.
5. *Lytvyn, V.* Suchasna Ukraina y dzerkali suspilno-politychnykh konfliktiv (Modern Ukraine in the mirror of social and political conflicts). *Uryadovyy kuryer*. 2002.
6. *Piren, M. I.* Konfliktolohiya : pidruchnyk (Conflictology : textbook). Kyiv, 2003. 360 p.
7. *Pobochiy, I.A.* Politychna borotba yak forma vzayemovidnosyn sotsialnykh syl v umovah utverdzheniya derzhavnosti suchasnoyi Ukrainy: avtoref. dis. ... dok. polit. nauk: 23.00.02 (The political struggle as a form of social relationship forces in the establishment of statehood of modern Ukraine. Political Science diss.). Kyiv, 2008. 35 p.
8. *Lantsov, S.* Polytycheskaya konfliktolohiya : uchebnoe posobie (Political conflictology : a training manual). St. Petersburg, 2008. 319 p.
9. *Sabadash, V.V.* Metodolohichni pidhody do determinatsiyi ekolohichnoho konfliktu (Methodological approaches to the determination of environmental conflict). *Mehanizm rehulyuvannya ekonomiky*, 2006, no. 4, pp. 49-62.
10. *Sahan, O.M., Novikov, O.V.* Politychni konflikty v Ukrayini yak proyav destruktivnoyi vlady (Political conflicts in Ukraine as a manifestation of power degradation). *Visnyk Natsionalnoyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, 2010, no. 3, pp. 182-191.
11. *Stankiewicz, I.P.* Suchasni politychni konflikty: dzherela and shlyahy rozvyazannya : dis. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 (Modern political conflicts: sources and the way of solutions. Political Science diss.). Kyiv, 2010. 213 p.
12. *Tyhonyuk, S.A.* Osoblyvosti politychnykh konfliktiv v umovah reformuvannya politychnoyi systemy : dis. ... kand. polit. nauk: 21.01.01 (Features of political conflicts in terms of reforming the political system. Political Science diss.). Kyiv, 2013. 219 p.
13. *Yaremchuk, S.S.* Suchasni teoriyi v konfliktolohiyi: navch. pos. (Modern theories in conflictology: a training manual). Chernivtsi, 2008. 72 p.

Жекало Ганна Іванівна – аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Адреса: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

E-mail: anja1712@ukr.net

Zhekalov Hanna Ivanivna – postgraduate

Vasyl Stefanyk Precarpathian national university

Address: 57, Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

E-mail: anja1712@ukr.net